

УДК 343.9:343.851:341(075)

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.2.5>**Дмитро ВЕДЕНЄВ**

доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник,
Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю
при РНБО України, zastava67@i.ua
ORCID: 0000-0002-8929-9875

Олександр СЕМЕНЮК

доктор юридичних наук, перший заступник керівника, Міжвідомчий науково-дослідний центр
з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України, zastava67@i.ua
ORCID: 0000-0002-5096-1374

МІСЦЕ Й ФУНКЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ РОЗВІДКИ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проведене у статті дослідження спрямоване на виявлення основних суспільно-правових та оперативно-службових чинників, котрі визначають місце й функції інституту (структур) кримінальної розвідки правоохоронних органів і спецслужб у забезпеченні національної безпеки України та з урахуванням актуальних загроз національній безпеці України в умовах воєнного часу. Аналізуються стратегічні документи у сфері забезпечення національної безпеки України, в яких одне із пріоритетних місць відводиться протидії організованій злочинності як серйозній загрозі суверенітету, національній безпеці й правопорядку у державі. Доводиться, що організована злочинність використовується спецслужбами іноземних держав для дестабілізації ситуації в Україні, завдання шкоди національній безпеці, експлуатується як знаряддя політичної боротьби. Розглядаються чинники оперативної та криміногенної обстановки, які посилюють необхідність удосконалення механізмів кримінальної розвідки. Висвітлюються тактичний і стратегічний рівні кримінальної розвідки, останній з яких націлений на вирішення масштабних завдань, зокрема, для виявлення крупних фігур злочинного світу або синдикатів, прогнозування зростання видів злочинної діяльності і встановлення пріоритетів діяльності правоохоронних органів. Розкриваються новітні завдання кримінальної розвідки, які постали в умовах проведення антитерористичної операції та під час широкомасштабної війни. Окремо висвітлюється протидія організованій злочинній діяльності як загрози підризу боєздатності Збройних сил України. Автори висувають рекомендації щодо пріоритетної проблематики подальшого дослідження удосконалення форм і методів розвідувальної діяльності у специфічному середовищі організованих злочинних формувань етнічної, політизованої, терористичної спрямованості.

Ключові слова: кримінальна розвідка, правоохоронні органи, спецслужби, оперативно-розшукова діяльність, розвідувальна діяльність.

Dmytro Viedenieiev, Oleksandr Semeniuk. PLACE AND FUNCTIONS OF CRIMINAL INTELLIGENCE IN THE SYSTEM OF ENSURING NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

The research carried out in the article is aimed at identifying the main social-legal and operational-service factors that determine the place and functions of the criminal intelligence institute (structures) of law enforcement agencies and special services in ensuring the national security of Ukraine and taking into account current threats to the national security of Ukraine in wartime conditions. The strategic documents in the sphere of ensuring the national security of Ukraine are analyzed, in which one of the priority places is given to combating organized crime as a serious threat to sovereignty, national security and law and order in the state. It is proven that organized crime is used by special services of foreign countries to destabilize the situation in Ukraine, harm national security, and is used as a tool of political struggle. Factors of the operational and criminogenic situation are considered, which increase the need to improve the mechanisms of criminal intelligence. The tactical and strategic levels of criminal intelligence are covered, the latter of which is aimed at solving large-scale tasks, in particular, to identify major figures of the criminal world or syndicates, predict the growth of types of criminal activity and establish priorities for the activities of law enforcement agencies. The newest tasks of criminal intelligence, which arose in the conditions of an anti-terrorist operation and during a large-scale war, are revealed. Factors of the operational and criminogenic situation are considered, which increase the need to improve the mechanisms of criminal intelligence. Counteraction to organized criminal activity as a threat of undermining the combat capability of the Armed Forces of Ukraine is highlighted separately.

Key words: criminal intelligence, law enforcement agencies, special services, operational and investigative activities, intelligence activities.

Постановка проблеми. Стратегічними документами у сфері забезпечення національної безпеки України одне із пріоритетних місць відводиться протидії організованій зло-

чинності як серйозній загрозі суверенітету, національній безпеці й правопорядку у державі. Як підкреслюється у «Стратегії боротьби з організованою злочинністю» (2020 р.) [12],

«в умовах збройної агресії проти України та намагання створити терористичні організації в державі, організована злочинність становить пряму загрозу для національної безпеки». Відзначається ескалація таких загрозливих чинників як зростання рівня тяжких та особливо тяжких злочинів у складі організованих груп і злочинних організацій (ОЗУ), встановлення корумпованих відносин між посадовими особами органів державної влади та криміналітетом. «Стратегія забезпечення державної безпеки», затверджена 16 лютого 2022 р. [10], вказує на небезпеку розвідувально-підривної та іншої протиправної діяльності іноземних спецслужб з використанням ОЗУ і корупціонерів з метою руйнування механізмів державного управління. В цих умовах набуває додаткової актуальності поглиблене дослідження такого результативного інструменту протидії оргзлочинності та її замахам на національну безпеку як кримінальна розвідка (КРР) середовища ОЗУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Новітні судження щодо функцій КРР у царині забезпечення національної безпеки висувують провідними дослідниками проблематики «поліцейської розвідки» у системі Національної поліції України (НПУ) р. С.Албулом та О.Користіним у розробленому ними науковому проєкті «Концепція розвитку кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України» та в інших працях цих авторів [1; 8]. Науковцями й оперпрацівниками органів МВС А.Ханькевичем, Л.Холодовой та іншими [13-14] ведеться дослідження трансформації функцій та завдань КРР в умовах воєнного часу. З поміж новітніх досліджень науковців СБ України, присвячених протидії організованій злочинності та корупції як напряму діяльності спецслужби із захисту національної безпеки доцільно виокремити праці Ю. Гавдьо, І.Гриненка, Ю.Луценка, Г.Новицького, П. Єспринцева та інших авторів [6; 11].

Мета статті полягає у розкритті основних суспільно-правових та оперативно-службових чинників, котрі визначають місце й функції інституту (структур) кримінальної розвідки правоохоронних органів і спецслужб у забезпеченні національної безпеки України у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Стратегія національної безпеки України» 2020 р. [9] серед пріоритетних завдань правоохоронних і розвідувальних та органів слушно визначає «отримання повної і достовірної упереджувальної інформації про ситуацію в Україні та світі». З-поміж пріоритетів розвитку сектору безпеки і оборони

України ставиться завдання творення «ефективного розвідувального співтовариства», з посиленням його ролі у реалізації державної політики у сферах національної безпеки. Ба більше, окремо наголошується на системному реформуванні НПУ з посиленням кримінальної поліції та органів досудового розслідування у сфері боротьби з організованою і транснаціональною злочинністю, адже «сучасна модель глобалізації» спричиняє поширення міжнародного тероризму й злочинності, зокрема у кіберпросторі, сфері релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, сепаратизму тощо. Особливу стурбованість викликає те, що організована злочинність використовується спецслужбами іноземних держав для дестабілізації ситуації в Україні, завдання шкоди національній безпеці, а також експлуатується як знаряддя політичної боротьби. Констатується, що поліпшення протидії організованій злочинності потребує удосконалення *механізмів моніторингу криміногенної ситуації*, розробки об'єктивної методології оцінки загроз організованої злочинності, що повною мірою стосуються інституту кримінальної розвідки.

Розглянемо певні чинники оперативної та криміногенної обстановки, які посилюють необхідність удосконалення механізмів КРР. В трансформаційний період існування української держави й суспільства безпекова й криміногенна ситуація опинилася під загрозою новітнього феномену організованої злочинності. ОЗУ перетворились на синтез тіншової економіки, озброєних груп, що обслуговують їх, та корумпованих державних службовців різних рівнів. Поширення стійких ОЗУ, у свою чергу, каталізувало прояви політизованого тероризму, сприяло творенню в Україні позицій транснаціональних злочинних угруповань, міжнародних радикально-терористичних організацій та іноземних спецслужб [див. докладніше: 3].

Вдалу характеристику небезпекам, котрі спонукали до розвитку інституту кримінальної розвідки дав І.Катеринчук, тодішній ректор Одеського державного університету внутрішніх справ: криміногенна ситуація в Україні являє собою «новий феномен як за масштабами злочинних проявів, так і за ступенем їх руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства, права і свободи громадян». В основі її якісного погіршення – трансформація організованої злочинності, якій властиві виражена ієрархічна структура, застосування новітніх оперативних й технічних засобів протидії правоохоронним органам. На думку вченого, у більшості провідних країн

світу функціонує система кримінальної розвідки як «діяльності з отримання, добування, аналітичного оброблення інформації про тенденції злочинності, окремі злочини та осіб, які до них причетні, прогнозування варіантів розвитку подій та виявлення ризиків» [7, с. 3].

Відповідно до усталених у теорії й практиці оперативно-розшукової діяльності понять, **кримінальна розвідка** є складовою оперативно-розшукової діяльності, являє собою вид діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України з пошуку, отримання, фіксації, оцінювання, прогнозування та використання інформації за допомогою системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у т.ч. із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, спрямований на своєчасне запобігання, виявлення і нейтралізацію реальних та потенційних кримінальних загроз суспільній безпеці, захист особи, держави і суспільства від злочинності. «Стратегія боротьби з організованою злочинністю» визначила державні органи, основною функцією яких є боротьба з організованою злочинністю – спеціально призначені підрозділи у структурі Національної поліції та оперативні підрозділи СБУ, котрі мають право використовувати штатних і нештатних негласних співробітників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання [див. також: 5].

Об'єктами кримінальної розвідки виступають особи, факти, події, на отримання інформації про яких спрямовується здійснення кримінальної розвідки.

Суб'єктами кримінальної розвідки (підрозділами, що здійснюють кримінальну розвідку) є визначені законодавством України та відомчими нормативними актами оперативні підрозділи системи МВС України, СБ України, Державної прикордонної служби.

Основними *напрямами реалізації КРР* виступають організаційно-тактичні форми ОРД – оперативний пошук, оперативно-розшукове запобігання та оперативна розробка. Відповідно, розвідувальними завданнями оперативних підрозділів (у контексті проблематики нашої статті) виступають: добування, аналітична обробка інформації про стан та можливий розвиток злочинності для використання в законодавчій, правоохоронній та виконавчій діяльності держави; сприяння здійсненню державної політики України з протидії організованій злочинності; протидія діяльності організованих злочинних угруповань, проникненню їх членів до органів державної влади та поширенню їх впливу на процеси, що відбуваються в державі та

суспільстві; запобігання реальним загрозам з боку організованої злочинності національній безпеці України; участь у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю, в тому числі з тероризмом та іншими формами екстремістської діяльності [2].

Кримінальна розвідка має тактичний і стратегічний рівні. *Стратегічна кримінальна розвідка* застосовується саме для забезпечення національної безпеки, прогнозування зростання видів злочинної діяльності і встановлення пріоритетів діяльності правоохоронних органів. Вагомість застосування КРР (як знаряддя ОРД) у сфері протидії розвідувально-підривній діяльності іноземних спецслужб підтверджує аналіз міжнародного досвіду кримінально-правового регулювання сфери протидії оргзлочинності: переважна більшість спецслужб країн-членів НАТО мають функцію боротьби з організованою злочинністю [11, с.88].

В воєнного часу умовах необхідність активізації функції КРР національної спецслужби та органів внутрішніх справ обумовлена новітніми викликами національній безпеці України, спочатку – в контексті проведення АТО та ООС на Сході України, а потім виходячи із оперативної обстановки повномасштабної війни. Профільні фахівці, говорячи про чинники оперативної обстановки, котрі визначають особливу значимість діяльності підрозділів КРР НПУ та СБУ акцентували на «прагненні деяких російських екстремістських і терористичних злочинних організацій поширити свій вплив на суміжну територію України, ... активізації діяльності українських радикальних груп та незаконних воєнізованих формувань, спрямованих на підрив цілісності держави». Це спонукало КРР НПУ та СБУ, проводити розвідувальні заходи, спрямовані на отримання даних щодо: розшуку та затримання осіб, причетних до терористичної та іншої екстремістської діяльності; виявлення та припинення діяльності терористичних груп та організацій, перекриття каналів надходження їм фінансової, військово-технічної та іншої допомоги; виявлення баз, таборів з підготовки терористів, місць їх лікування та відпочинку на території України; виявлення маршрутів пересування територією України терористичних груп та причетних до них осіб; попередження і припинення на території України підготовки до вчинення терористичних актів [11; 13-14].

Нові напрями діяльності організованої злочинності, які потребують розвідувального моніторингу й контррозвідувальної протидії, промовисто ілюструються організованою

злочинною діяльністю по відношенню до Збройних Сил та інших військових формувань України, що фактично набуває статус небезпечного чинника підризу національної безпеки та обороноздатності держави в умовах воєнного стану. Зокрема, як встановлено Департаментом військової контррозвідки (ДВКР) СБУ, найбільш ураженими організованою злочинною діяльністю й корупцією сферами діяльності військових формувань України ставали ділянки, пов'язані із зловживаннями при розподілі державного бюджету.

ДВКР СБУ виявлено до 10 тис. фактів протиправних посягань на економічні інтереси держави, ліквідовано десятки протиправних схем розкрадання військовими службовими особами та комерційними структурами державних коштів на оборону. Із 2014 р. вдалося запобігти завданню економічної шкоди державі на майже 100 млрд грн, чим попереджено негативний вплив на забезпечення обороноздатності України. Не допущено завдання економічних збитків державі на суму 2,8 млрд грн. У 2014–2021 рр. виявлено протиправні механізми укладання посадовцями військових формувань України 59 угод, реалізація яких могла завдати збитків державі на 743 млн грн, викриття фактів закупівлі бракованих боєприпасів на суму 324 млн. грн., відхилено сумнівні тендерні пропозиції на суму у 728 млн. грн.

Ліквідація схем організованої злочинної діяльності дозволила у 2014–2021 рр. спецслужбі вилучити із незаконного обігу 4

гармати, 81 од. зенітно-ракетних та протитанкових ракетних комплексів, майже 1000 гранатометів, вогнеметів та мінометів, 14 тис. гранат, 2,7 тис. одиниць стрілецької зброї, 150 тис. одиниць боєприпасів (мін, снарядів), 6,3 млн набоїв до стрілецької зброї та 6,7 тонни вибухових речовин. Викрито зберігання окремими військовослужбовцями зброї та боєприпасів, які могли бути використані з терористичною метою [4, с. 77-88].

Висновки. Провідна місія структур кримінальної розвідки НПУ та СБУ у сфері захисту національної безпеки полягає в агентурно-розвідувальному та інформаційно-аналітичному забезпеченні зусиль із недопущення перетворення ОЗУ на знаряддя підризу державності та розкладу військових формувань України, творення в їх середовищі позицій іноземних спецслужб та транснаціональних злочинних угруповань. На нашу думку, дальший розвиток науково-дослідного забезпечення діяльності КРР повинен включати і розробку такої пріоритетної проблематики як пошуки удосконалення форм і методів розвідувальної діяльності з виявлення особливостей адаптації організованої злочинної діяльності до умов воєнного часу; питання організації КРР у рамках оперативної діяльності із відвернення створення ОЗУ своїх позицій в органах влади та у військових формуваннях України; особливості ведення КРР у специфічному середовищі етнічних ОЗУ, ОЗУ політизованої спрямованості, а також терористичних угруповань.

Література:

1. Албул С. Розвідувальна функція оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України. *Science and society modern trends in a changing world*. Veinn, 2024. С. 645–648.
2. Аркуша Л. І. Співвідношення деяких понять, пов'язаних з розвідувальною діяльністю. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 29 квітня 2016 р. Одеса: ОДУВС, 2016. С. 8–10.
3. Веденеев Д. В. Прояви тероризму в Україні (остання чверть ХІХ – початок ХХІ ст.). Навчальний посібник. К.: Вид-во НА СБ України, 2005. 162 с.
4. *Військова контррозвідка Служби безпеки України: становлення, досвід, пріоритети діяльності*. К., 2021. 150 с.
5. Вінчук В. В. Шляхи удосконалення протидії організованій злочинності за часів Незалежності України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. Спецвип. № 6. С. 286–299.
6. Єпринцев П. С. Служба безпеки України у запобіганні організованій злочинності. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С.121–127.
7. Катеринчук І. П. Негласні слідчі (розшукові) дії: до питання процесуалізації оперативно-розшукової діяльності. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 29 квітня 2016 р. Одеса: ОДУВС, 2016. С. 3–5.
8. Концепція розвитку кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України: науковий проект / С.В. Албул, О.Є. Користін. Одеса: ОДУВС, 2015. 20 с.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>

11. *Служба безпеки України як складова системи протидії організованій злочинності та корупції*: монографія / Ю. Р. Гавдьо, І. М. Гриненко, Ю. В. Луценко та ін.; за заг. ред. проф. Г. В. Новицького. Київ : НА СБУ, 2021. 144 с.

12. Стратегія боротьби з організованою злочинністю. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#n7>

13. Ханькевич А. М. Завдання кримінальної розвідки у виявленні груп (організацій) екстремістської і терористичної спрямованості. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 29 квітня 2016 р. Одеса: ОДУВС, 2016. С. 116–117.

14. Холодова Л. А. Можливості використання кримінальної розвідки в умовах антитерористичної операції. *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 29 квітня 2016 р. Одеса: ОДУВС, 2016. С. 117–118.